

Demonopolizace peněz, aneb proč by ekonomové měli milovat Bitcoin?

Bitcoinová síť běží bez větších problémů již přes 13 let. Za tuto dobu se o bitcoinu značná část světové populace doslechla a rovnou si na něj, jak je lidem blízké, bez jakéhokoli hlubšího porozumění utvořila názor. A to většinou negativní, opřený o dávno vyvrácené mýty, které vyplývají pouze z čirého nepochopení podstaty celého tohoto fenoménu. Ovšem bitcoin často kritizují nejenom ekonomii nepolíbení jedinci, avšak i ti dnes nejvýznamnější žijící ekonomové. Cílem tohoto článku není vyvrátit jednotlivé argumenty, které kritici používají k odmítnutí bitcoinu a obhajobě současné podoby bankovního a finančního systému (tomu se klidně můžeme věnovat v některých nadcházejících pracích), nýbrž poukázat na skutečnost, že i když mezi ekonomy neustále probíhají různé rozepře v tom, jakou by měly ideální peníze zaujímat podobu, spontánní inovaci jménem bitcoin by měli všichni ekonomové, kteří nechtějí být silně nekonzistentní ve vlastních názorech, vítat s otevřenou náručí.

V ekonomické literatuře se neustále omílají problémy spojené s nedokonalou konkurenční, ba i oligopolní či monopolní strukturou trhu. V takovéto formě trhu totiž *neviditelná ruka* již nefunguje tak efektivně a producenti nemají velkou motivaci snažit se za každou cenu uspokojit preference spotřebitelů. Kdežto na dokonale konkurenčním trhu vede jakýkoli krátkodobý pokus o zvýšení zisku podniku formou navýšení prodejní ceny či snížení kvality produktu (snižující výrobní náklady) k *substitučnímu efektu* (z titulu dokonale elastické poptávky) a odlivu poptávajících spotřebitelů ke konkurenci. Subjekty v tomto optimálním prostředí (na dokonale konkurenčním trhu) nejsou tvůrci ceny, nýbrž jejími příjemci. Nemají takovou tržní sílu, skrze kterou by mohly ovládat cenotvorbu a jsou nuceny akceptovat cenu svých výrobků danou tržními podmínkami. Vraťme se ještě k monopolním hráčům. Ti mají tu výhodu, že k výrobkům, které dodávají na trh, neexistuje žádný dokonalý substitut (alternativa) a mohou řídit cenu jimi produkováných statků změnou množství, které nabízejí. Poptávka po monopolním producentem vyráběných produktech není elastická. Monopolista si tak může zvolit jakýkoli bod na křivce poptávky (ne však mimo ni!). Pokud maximalizuje zisk, bude součin statků dodávaných na trh jeho firmou a ceny jedné jednotky výstupu produkce nejvyšší ze všech možných kombinací (bodů na poptávkové křivce). Další a hlavní prvek, který odlišuje monopol od dokonale konkurenční struktury trhu, jsou mezní příjmy. Ty se v ideálních podmínkách optimální míry konkurence rovnají přesně ceně zboží (a pokud firma maximalizuje zisk, tak i mezním nákladům) – firma dostane za jakýkoli další výstup produkce stejnou cenu. Nikoho asi nepřekvapí, že je tomu u monopolů jinak. Mezní příjmy jsou vždy nižší než cena jejich výrobků. Když chce monopol zvýšit výstup své produkce o jednu jednotku, musí snížit cenu, za kterou prodává jednotky všechny a pokles ceny jeho produktů snižuje příjem za již prodané jednotky. Kdybych měl tento krátký úvod do mikroekonomické teorie jednoduše shrnout, tak by zněl: *Absence konkurence u monopolních hráčů eliminuje tlak na růst kvality a pokles ceny produktů (respektive obecně lepší uspokojování preferencí spotřebitelů). Kvůli tomu, že tato firma nemusí bojovat o zákazníky, neboť pro ně neexistuje žádná uspokojivá alternativa, vytváří monopol nežádoucí neefektivity (například vyrábí méně, než jaké je optimální množství).*

Přestože se nejednomu čtenáři může zdát, že tato teoretická část nijak nesouvisí s obsahem článku, nemůže být dále od pravdy. Na tom, že jsou monopoly nežádoucí (pro všechny, kromě

monopolních hráčů samotných) a že je spotřebitelská svoboda volby mezi substituty žádoucí, se shodnou takřka všechny ekonomické školy, jejichž ostatní závěry jsou mnohdy navzájem protichůdné. Ale většina ekonomů (zejména neokeynesiánci a monetaristé) dělá jednu obrovskou výjimku. A tou jsou peníze. Zde jaksi přestávají platit veškeré teoretické poznatky o neefektivitě centrálně stanovovaného privilegia zákonného odstranění jakékoli formy konkurence, třebaže v praxi můžeme vidět ty zcela stejné negativní dopady monopolního postavení (historie peněz v rukou státu je plná různých zlehčování mincí – snižování objemu drahých kovů v nich, devalvací a dlouhých inflačních epizod, což mnozí oprávněně považují za snižování kvality poskytované služby v podobě emise peněz z titulu absence konkurujících subjektů). Najednou dostává přednost násilím vymáhané rozhodnutí o jednotě prostředku směny před svobodnou spotřebitelskou volbou. Přičemž žádný rozumný důvod, proč k tomuto výjimkování dochází, nalézt nelze.

„Monopol státních peněz vede k jejich nekvalitě, ke zneužívání pro politické a hospodářské cíle a k jejich neustálému znehodnocování.“ – Juraj Karpíš

„Myslím si, že není vůbec přehnané říci, že historie je dlouhým příběhem inflací, a to obvykle inflací řízených vládami a ve prospěch vlád.“ – Friedrich August von Hayek

Peníze jsou naprosto fascinující společenský konstrukt, který dal za vznik nespočetnému množství všestranně efektivních směn, které by se bez existence prostředku směny, snižujícího transakční náklady nepeněžní směny (přímé, tzv. barterové směna), nikdy neuskutečnily. A tím tento vynález vedl k rozšíření uspokojitelných preferencí a růstu kvality života nás všech. Byť nepřímou směnu, v níž účinkuje mezisměnný statek (peníze), již lidé využívají mnoho tisíciletí (ačkoli prvotní peníze pochopitelně neměly tak dobré vlastnosti jako ty, na kterých jsou dnes postaveny moderní civilizace), mezi ekonomy stále panují diskuze o definici peněz a od samotného vzniku tohoto vědeckého oboru se vedou spory o tom, jakou mají mít dobré peníze podobu. Z řad zastánců chicagské školy zaznívá, že by peněžní zásoba měla pravidelně růst stejným tempem, neokeynesiánští ekonomové zase tvrdí, že by se měla peněžní zásoba měnit v závislosti na změně výše potenciálního produktu, aby byla uspokojena poptávka po penězích. Rakouští ekonomové, na druhou stranu, zastávají převážně ten názor, že jakákoli změna v nabídce peněz nutně způsobuje nerovnoměrné redistribuční účinky, z nichž někteří (zejména prvotní příjemci peněz) profitují na úkor ostatních členů společnosti (a srovnávat užitek jednotlivých lidí z této redistribuce by bylo minimálně dost nevědecké). Také tvrdí to, že inflace peněžní zásoby mění nejgeniálnější systém decentralizované koordinace ve společnosti nerovnoměrně rozprostřených znalostí v podobě relativních cen v méně efektivní podobu (peníze dle rakouských ekonomů nejsou neutrální a mají vliv na reálné veličiny, jak v krátkém, tak i dlouhém období).

Rozhodně je správně, že se neustále vedou akademické spory o to, jaké vlastnosti by měly ty nejlepší peníze splňovat a zda by měla být peněžní zásoba neměnná či elastická (a na základě čeho by se měla měnit). Ať už stojíte na straně jakéhokoli ekonomického směru, který si definuje ideální podobu peněz, je nutné si uvědomit jednu klíčovou skutečnost: *Peníze jsou spontánní vynález, který se ve společnosti uplatnil kvůli snaze o snížení transakčních nákladů a uspokojení vyšších řádů na preferenčních škálách jednotlivců.* Z vynálezu peněz zkrátka všichni získávají, je totiž umožněna komplexní dělba práce a následná efektivnější směna. Tato magická technologie si v historii procházela svojí dlouhou evolucí, postupně se lidé adaptovali

na peníze s těmi nejlepšími vlastnostmi ze všech likvidních komodit. Bohužel ale národní státy tento přirozený evoluční proces zbrzdily, respektive jistou dobu úplně zastavily. Státní emisní monopol a mnohá legislativní privilegia, která *de facto*, ale i *de jure* znemožňují konkurenci (myšleno konkurenci několika různých peněžních systémů – způsobů tvorby peněz – nikoli „tržní“ soutěž mezi bankovními subjekty emitující tytéž peníze a připomínající známou ekonomickou teorii příznačně nazvanou *tragédie obecní pastviny*) ve tvorbě toho nejdůležitějšího statku v celé ekonomice, ochuzují lidstvo o realizaci nepřímých směn s tou společností nejpreferovanější komoditou.

Paralelní existence více platidel, která by na trhu v počátcích odluky peněz od státního monopolu pravděpodobně vznikla, neznamena chaos, a už vůbec ne konec světa. Ano, směnné relace mezi jednotlivými soukromými subjekty preferovanými penězi dočasně vytvářejí dodatečné transakční náklady (denominace produktů ve vícero účetních jednotkách, přepočítávání směnných párů...), ale postupně bude nevyhnutelně docházet k tendenci, při které jsou méně obchodovatelné komodity z trhu postupně vytlačovány těmi likvidnějšími statky, jež zprostředkovávají nepřímé směny. Vznik peněz je samovolný výstup dobrovolných ekonomických interakcí jedinců, který má neuvažované blahodárné účinky na všechny obchodující jednotlivce. Individuální, sobecké úsilí uspokojit větší množství svých vlastních preferencí vede k utvoření instituce, z níž profitují všichni jednotlivci na daném území. Z výše uvedeného je snad patrné, že peníze jsou produktem trhu a preferencí lidí na něm se vyskytujících, nikoli násilného donucení, které křiví trh a informační hodnotu cenového systému. Nechtě si lidé sami denominují v takové komoditě, která pro ně v tomto účelu slouží nejlépe. Výběrem peněz nám ukazují, jaký měnový systém s konkrétními vlastnostmi upřednostňují. Jenom a pouze tržní struktura ekonomiky dokáže, na základě přání jednajících lidí, reflektovat to, co si lidé skutečně přejí.

Nezbytným důsledkem tržní tvorby peněz je postupné sjednocení databáze uchovávaných záznamů vykonaných dobrých skutků na základě realizovaných dobrovolných směn – přechod k jednomu všestranně akceptovatelnému nástroji pro vypořádání ekonomických transakcí. Totiž stejně jako je jazyk koordinační mechanismus, který společnost naprosto přirozeně vytvořila pro snazší přenos lokálních informací, peníze jsou taktéž spontánně vynalezená instituce za účelem lepší kooperace ekonomických aktivit jedinců na daném území. Pomocí nich se s minimálním úsilím přesouvají vlastnická práva, která jsou pro každou vyspělou společnost zcela nepostradatelná, pakliže nemá docházet ke zbytečným násilným konfliktům nad rivalitní spotřebou statků s omezenou zásobou (pokud nemají vznikat nežádoucí rozpory jedinců nad vzácností ekonomických zdrojů). Obě tyto technologie jsou postaveny na obrovském síťovém efektu, tj. hodnota z používání služby roste s tím, jak ji začínají využívat ostatní (čím více lidí navzájem komunikuje v jednom jazyce, tím může být užitečnější se jej naučit, neboť je možné provádět více mezilidských interakcí – komunikovat s více lidmi. Čím více lidí platí jistými penězi, tím více směn v nich lze realizovat – tím více preferencí lze pomocí nich uspokojit). Zatímco spotřebitelé u ostatních statků téměř vždy preferují tu největší možnou konkurenci, co nejširší výběr zboží a služeb, u peněz je tomu jinak – *všichni chceme jedny univerzální, všemi akceptované peníze*. A pokud to peněžní vlastnosti dané komodity dovolí, na jednom území se vlivem vysokých transakčních nákladů souběžného používání vícero účetních jednotek budou dobrovolně používat právě jedny peníze (typickým příkladem toho, kdy to vlastnosti mezisměnného statku nedovolovaly, respektive to nebylo žádoucí, je období bimetalismu, kdy se stříbrem platilo ve směnách za statky s nižší relativní vzácností,

neboť nedokonalá dělitelnost zlata tyto obchody neumožňovala). Přestože nakonec zvítězí právě jedny peníze, je pro objevení těch nejlepších peněz potřeba, aby při genezi prostředku směny existovala konkurence.

„Nevěřím, že bychom ještě někdy měli mít dobré peníze, dokud je nevezmeme z rukou vlády. Pokud je nedokážeme násilně vzít z rukou státu, vše, co můžeme udělat, je nějakým lstivým způsobem zavést něco, co nelze zastavit.“ – F. A. Hayek (1974)

Jediný způsob, jak je možné demonopolizovat peníze, je vytvořit takovou technologii, kterou nemůže žádná jedna entita (stát, centrální banka...) zastavit nebo zničit. Prosit státní aparát o schválení možnosti konkurovat mu ve vydávání peněz postrádá jakýkoli smysl a soutěžit s ním v násilném donucení občanů akceptovat alternativní, konkurenčními subjekty vytvořené peníze, už vůbec ne (monopol na násilí je to, co determinuje fungování veškerých států). I kdyby, třeba z dnes neznámých důvodů, bitcoin neuspěl, koncept decentralizovaných peněz s neměnnou monetární politikou již nezmizí. Jedná se o vynález, který se i bez jakékoli státní pomoci, respektive navzdory všemožným regulacím a legislativním omezením, rozšířil do povědomí široké veřejnosti a někteří inovátoři této technologie ji dokonce už dnes používají jako prostředek směny. Je to vynález, který již není možné zpětně odvyalézt. Tento pokrok, který se pro svůj vznik nikoho neptal na žádné povolení, vytváří státním monopolním penězům pomyslné hranice toho, jak „špatně“ mohou fungovat. Existence (byť dokonalého se rozhodně nyní říci nedá) substitutu ke konvenčnímu finančnímu systému je velmi příznivý, bohužel však současně i minimálně doceněný jev. Všichni správní ekonomové, kteří se nechtějí zpronevěřit myšlence, že svoboda spotřebitelské volby je pozitivní věc, by měli, nehledě na subjektivně preferovanou konkrétní podobu peněz, spontánní inovaci, vytvářející tlak na subjekt zneužívající svého dlouhodobě nedotčeného postavení, mile vítat a děkovat za ni!

Zdroje:

Mankiw Gregory: *Zásady ekonomie*

Holman, Robert: *Ekonomie*

Rothbard, Murray: *Peníze v rukou státu*

Tětek, Josef: *Bitcoin – odluka peněz od státu*

Šíma, Josef: *Trh v čase a prostoru*

Hayek, Friedrich August von: *Soukromé peníze – potřebujeme centrální banku?*

Karpiš, Juraj: *Špatné peníze*

Menger, Carl: *O původu peněz*

Chovaculiak, Róbert: *Pokrok bez povolení*

Mises, Ludwig von: *The theory of money and credit*

Andreev, Oleg: *The universe wants one money*

[F. A. Hayek o zastavení evoluce peněz](#)